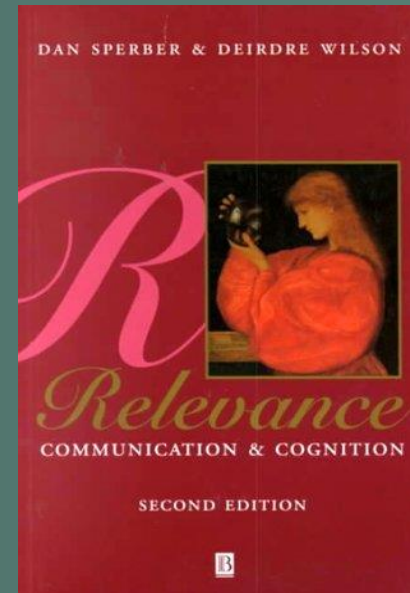


# A relevanciaelmélet



Dan Sperber



(1986/1995)

**Deirdre Wilson, Robyn Carston** (University College London)

**Dan Sperber** (French Centre National de la Recherche Scientifique, Párizs)

# A relevanciaelmélet

## Címszavakban:

- poszt-grice-i kognitív pragmatikaelmélet, más megfogalmazás szerint kognitív pszichológiai elmélet (Wilson–Sperber 2004)
- programja: a hagyományos kódelfogás (ld. Shannon–Weaver) és a grice-i típusú következtetési modellek ötvözése
- megértésközpontú, hallgatóközpontú elmélet
- új kommunikációfogalom (osztentív-következtetési kommunikáció, informatív és kommunikatív szándék)
- radikális redukcionizmus, egyetlen magyarázóelv (a kommunikatív relevancia elve, hatás–erőfeszítés ökonómiája)
- konstruktív, dinamikus kontextusfelfogás

# A relevanciaelmélet

## ■ Az osztenzív-következtetési kommunikáció:

A kommunikátor létrehoz egy stimulust (auditív vagy vizuális ingert; nem feltétlenül nyelvit), amelynek segítségével mind a kommunikátor, mind a kommunikációs partner számára kölcsönösen nyilvánvalóvá válik a kommunikátor azon szándéka, hogy a létrehozott stimulusal a kommunikátor nyilvánvalóvá vagy még nyilvánvalóbbá akar tenni a partner számára egy {i} információhalmazt.

## **A kommunikátornak van tehát i) *informatív* és ii) *kommunikatív* szándéka:**

i) A kommunikátor a partner számára nyilvánvalóvá vagy még nyilvánvalóbbá akar tenni egy {i} feltevéshalmazt.

ii) Nyilvánvalóvá akarja egyúttal tenni, hogy informatív szándéka nyilvánul meg a kommunikációs partner felé (osztenzió).

# A relevanciaelmélet

## A beszélő:

- ✓ kódol
- ✓ osztenzív módon viselkedik



(azaz: úgy, hogy a szándékát ki lehessen következtetni)

## A hallgató:

- ✓ dekódol
- ✓ következtet

A kommunikációs és a nem kommunikációs jelenségek elhatárolása.

Az informatív és a kommunikatív szándék a relevanciaelméletben

## *Néhány példa Shakespeare-től...*

### ■ **Othello**

Jago mesterkedése a kendővel:  
informatív szándéka van, de  
kommunikatív szándéka nincs...

### ■ **Hamlet**

Hamlet „átír” egy színdarabot,  
és lesi a reakciót...

### ■ **Julius Ceasar**

Hiába figyelmeztetné valaki az  
ellene tervezett összeesküvésre,  
nem olvassa el az üzenetet...

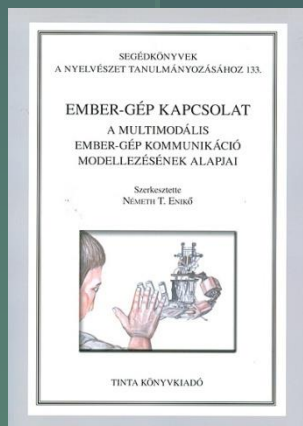


William Shakespeare

## Problémák a definícióval:

- az emberi kommunikáció többnyire multimodális: nem egyetlen, a többi modalitástól elszigetelt stimulust hoz létre a kommunikátor, hanem verbális és nem verbális stimulusokat, amelyek együtt értelmeződnek

- az emberi kommunikáció többnyire szekvenciális: egyik stimulus(komplex) a másikat követi valamilyen rend szerint (pl. szomszédsági párok: kérdés – válasz, bók – a bók megköszönése vagy szabadkozás)



(Németh T. Enikő 2011. A humán kommunikáció modelljei és az ember-gép kommunikáció. In: uő (szerk.), *Ember-gép kapcsolat. A multimodális ember-gép kommunikáció modelljének alapjai*. Bp., Tinta Kiadó.)

# A relevanciaelmélet

A relevanciaelmélet elgondolásában a nyelv feladata mindenekelőtt az, hogy információt jelenítsen meg, illetőleg elősegítse az egyén ismereteinek bővülését. Minden (emberi vagy állati) kognitív rendszer célja *egy pillanatról pillanatra tovább tökéletesíthető reprezentáció létrehozása a világról*. Ezt mondja ki az emberre vonatkoztatva az általános **kognitívrelevancia-elv: az emberi kogníció a relevancia maximalizálása felé törekszik**. A nyelvi információfeldolgozást pedig **a kommunikatív relevancia elve** irányítja: **az osztenzív-következtetéses kommunikáció minden megnyilatkozása saját optimális relevanciájának vélelmét kommunikálja**.

# A relevanciaelmélet

*Mikor releváns egy feltevés, amelyet egy megnyilatkozásból nyerhetünk? Ha van kontextuális hatása. Kontextuális hatás háromféleképpen keletkezhet:*

1. új információt kapunk;
2. megerősödik egy korábban is meglévő feltevésünk, amelynek az igazoltsági értéke alacsonyabb volt (például sejtettük, de nem voltunk biztosak benne);
3. kontradikciót old fel a feltevés, amelyet a hallott megnyilatkozásból kikövetkeztetünk (így a régi, megcáfolt információt elvetjük).



# A relevanciaelmélet alakzatfejezete



## **Egy feltevés milyen mértékben releváns (más feltevésekhez képest)?**

- Egy feltevés annyira releváns egy individuum számára, amennyire nagy a kontextuális hatása optimális feldolgozás esetén (minél nagyobb a kontextuális hatás, annál relevánsabb a feltevés).
- Egy feltevés annyira releváns egy individuum számára, amennyire kicsi az optimális feldolgozásához szükséges műveleti erőfeszítés (minél kisebb erőfeszítés kell hozzá, annál relevánsabb).

# A relevanciaelmélet

„[...] az érvényes kontextus szelekcióját a relevancia keresése határozza meg”

„egy feltevés annyira releváns egy kontextusban, amennyire nagy a kontextuális hatása”, ill.  
„amennyire kis erőfeszítés szükséges a feldolgozásához ebben a kontextusban”

**Veszély: a kontextust a relevancia, a relevanciát pedig a kontextus segítségével definiáljuk?**

**Circulus vitiosus!!!**

# A relevanciaelmélet



## Miből áll a kontextus, és hogyan értünk meg egy megnyilatkozást?

A: – Nem úgy néz ki, mintha Smith-nek mostanában lenne barátnője.

B: – Újabban sokat jár New Yorkba...

Premisszák:

- logikai forma
- enciklopédikus tudás
- szituáció, fizikai környezet
- megelőző megnyilatkozások

} kontextus

explikatúra – implikatúra

(→ következtetés, ha hiányos vagy kétértelmű a megnyilatkozás; erre épülhet azután az implikatúra)

# A relevanciaelmélet

Sperber és Wilson megközelítésének egyik újszerű vonása: *a kontextust nem tekintik előre meghatározottnak*, hanem az interpretálónak megnyilatkozásról megnyilatkozásra kell felépítenie (vagyis folyamatosan bővül, ill. szűkül). A korábbi irodalom (Grice, Levinson stb.) adott kontextushoz viszonyítja a relevanciát. Kognitív szempontból ez nem plauzibilis: az emberek a relevancia maximalizálására, és nem pusztán megállapítására törekszenek. A relevancia megállapítása nem *cél*, hanem *eszköz* az interpretációban. A cél a relevancia maximalizálása.

**Sperber–Wilson: fordítsuk meg ezért a sorrendet!**

1. Elhangzik egy megnyilatkozás, amely inherensen releváns.
2. Hogy az 1. várakozás igazolódjék, fel kell építeni egy megfelelő kontextust.
3. Nem elégszünk meg egy olyan kontextus felépítésével, amelyben a megnyilatkozás releváns, hanem azt akarjuk megtalálni, amelyben *maximálisan releváns* (ez dönt a lehetséges implikaturák közti versenyben).

*Alkalmazva ezeket a téziseket az egyik grice-i példára:*

*A:* – Nem úgy néz ki, mintha Smith-nek mostanában lenne barátnője.

*B:* – Újabban sokat jár New Yorkba...

*Az interpretáció menete:* mivel osztenzív-következtetéses kommunikációról van szó, *A* joggal gondolja, hogy *B* válasza releváns volt. Megpróbálja tehát felépíteni azt a kontextust, amelyben *B* megnyilatkozásának relevanciája maximális. A megnyilatkozás logikai formája adja az alapinterpretációt ('Smith újabban sokat jár New Yorkba', kódszerű jelentés), és a megnevezett fogalmak mint emlékezeti címkék alatt tárolt információk aktiválódnak (mit tud *A* Smithről, New Yorkról, a kettő hogyan hozható kapcsolatba, mit jelent az, hogy valaki sokat jár valahová stb.). A kontextust egyrészt a logikai forma fogalmain keresztül elérhető enciklopédikus tudás, másrészt a szituációból vagy a közvetlen fizikai környezetből származó, közvetlenül észlelhető adatok, harmadrészt pedig a megelőző megnyilatkozások interpretációjából szerzett adatok alkotják.

*Alkalmazva ezeket a téziseket az egyik grice-i példára:*

A: – Nem úgy néz ki, mintha Smith-nek mostanában lenne barátnője.

B: – Újabban sokat jár New Yorkba...

Tegyük fel, hogy esetünkben a *Smith* és *New York* fogalmakhoz kapcsolódó enciklopédikus tudás A fejében ilyesmi: Smith olyan ember, akinek mindig szokott lenni barátnője; Smithnek New Yorkban nincs se rokona, se ismerőse, egyáltalán: nincs ott semmi dolga; New York viszonylag közel van, nagy város, ideális találkozóhely stb. A közvetlen fizikai környezetből származó adat lehet, ha például B megnyilatkozását azzal a sokat sejtető intonációval mondja ki, amelyet írásban a három ponttal (...) szoktunk jelölni a mondat végén. A megelőző megnyilatkozás szintén a kontextus része: abban A arról beszélt, hogy Smithnek, úgy tűnik, nincs barátnője. Ezáltal a *barátnő* fogalom is aktív. Ilyen *kognitív térben* az lesz a leggazdaságosabb következtetés (vagyis a legnagyobb kognitív hatással járó és legkisebb műveleti erőfeszítést igénylő) A számára, hogy B azt implikálja: 'Smithnek New Yorkban van vagy lehet barátnője, azért jár oda'.

*Alkalmazva ezeket a téziseket az egyik grice-i példára:*

*A: – Nem úgy néz ki, mintha Smith-nek mostanában lenne barátnője.*

*B: – Újabban sokat jár New Yorkba...*

Könnyű belátni, miért vehet egészen más irányt a következtetési folyamat, ha, mondjuk, *A* fejében az az enciklopédikus tudás él Smith-ről, hogy rengeteget dolgozik, csak a munkájának él, mindent elvállal, amiből pénzt kereshet, s így kevés ideje jut a magánéletére, New Yorkba pedig a legtöbb ember azért jár, hogy dolgozzon, kereskedjen. S ha ehhez még hozzájön, hogy *B* nem azzal a bizonyos sejtető, pletykákra jellemző intonációval adja elő válaszát (ez a közvetlen fizikai környezetből származó információ hiányzik), akkor igen valószínű, hogy *A* arra a következtetésre jut: Smith azért jár újabban New Yorkba, mert ott dolgozik, és a *barátnő* fogalomhoz tartozó mentális információknak nem tulajdonít relevanciát, pontosabban kisebb relevanciát tulajdonít annak a feltevésnek, hogy Smithnek New Yorkban lehet barátnője, mint annak, hogy ott dolgozik, azért jár oda.